

О.С. Найден

МІФ. ФОЛЬКЛОР. ФОРМА. ОБРАЗ

Київ 2017

УДК 008:168.522
ББК 71.0
Н20

Н20 **О.С. Найден**

Міф. Фольклор. Форма. Образ. – К., 2017. – 317 с.: іл.

Український фольклор (більше знаний як народне мистецтво) є своєрідним культурним явищем. Він зберігає у собі фактор того кантівського імперативу, яким є «зоряне небо над головою» і духовно-моральні критерії сприйняття життєвих реалій.

У даній книзі автор, аналізуючи історичні тенденції розвитку української культури, твори традиційного фольклору – колядки, казки, обрядові пісні, селянські ляльки, народні іграшки, «базарні» килимки, картини і філософські концепції Катерини Білокур, Марії Приймаченко, «наївних» художників Анастасії Рак, Івана Лисенка, Якова Бацуци – робить спроби пізнати певні внутрішні закономірності й зовнішні форми того феномену, яким є український фольклор.

У книзі також йдеться про архетипи, фольклорні й постміфологічні рудименти, які живлять творчість Казимира Малевича, Тіберія Сільваші, Олега Голосія, Олександра Саєнка, Івана Матіяша, Едуарда Гузенка. Книга може стати в пригоді усім, хто не байдужий до української культури, її давніх витоків і дальшого розвитку; вона може бути корисною для викладачів творчих і гуманітарного профілю вищих навчальних закладів, аспірантів, студентів, широкого кола читачів.

ISBN 978-611-01-1063-1

УДК 008:168.522
ББК 71.0

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ І. УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР. СЮЖЕТИ, МОТИВИ, ФОРМИ, СУБСТАНЦІЙНО-ОБРЯДОВА КОСМОЛОГІЯ ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ	
Мотиви походження та функції мистецтва в українському фольклорі	9
Українське народне мистецтво в контексті східнослов'янського культурного універсуму. Архетипи та символи в історичному часі	43
Сакральна та космологічна символіка образів в українському народному мистецтві	56
Традиції та їх функції в умовах активних суспільних змін	70
Український авангард і європейська художня культура кінця ХІХ - початку ХХ ст.	81
Цар-кокос, лісовий цар: просторова міфологія примітиву та авангарду	97
Народна іграшка в контексті біогенетичних аналогій (Від дознакового колективно-суб'єктивного до колективно- символічного та індивідуального сприйняття образів)	115
Ектропійні та ентропійні явища в українській культурі	123
Про появу іконографічних і вербальних образних форм у народному мистецтві та закономірності їх існування (гіпотетичні нотатки)	128
Несмак мас, або щедрий дарунок смакам інтелектуалів	136
Народні ляльки	140
Народні ляльки Середньої Наддніпряни Іконографія, семантика, обрядово-фольклорні аналогії	146

Купальські обряди на Полтавщині та Вінничині. Використання ляльок. Загальна ідея. Варіанти виконання	152
Розписи Якова Бацуци. Традиційні та індивідуально-творчі аспекти	158
«Базарні» килимки. Образ-ідеорганізація Світового Древа	165
Українська народна іграшка. Сміслові та образні основи	170
Українська народна іграшка. Семантика пластичних форм	177
Ляльки Княгиня і Барбі. Історичні реалії, міфи і міфологеми	181

**Розділ II. КАЗИМИР МАЛЕВИЧ. КАТЕРИНА БІЛОКУР.
МАРІЯ ПРИЙМАЧЕНКО**

Ритмоорнаментальна філософія буття в теоретичних працях та живописних творах Казимира Малевича	189
Як наше покоління розуміє Малевича	195
«Благословенное Господом дело»	201
Катерина Білокур. Погляд через десятиліття (Результати уточнення й переосмислення окремих аспектів творчості)	229
Марія Приймаченко. Синтез орнаментального і фігуративного начал як стильова основа творчості	237
Панно-«вазон» «Сонячник життя» Марії Приймаченко. Досвід аналізу одного твору	243
Бджола на соняшнику – зозуля на калині (панно-мальовки Марії Приймаченко. Жанровий і образний фактори)	247

**Розділ III. ПРОФІЛІ (АНАЛІЗ. ПАМ'ЯТЬ. ВРАЖЕННЯ).
ОЛЕКСАНДР САСНКО, ІВАН ЛИСЕНКО,
АНАТОЛІЙ ЛИМАРЕВ, ІВАН МАТІЯШ,
АНАСТАСІЯ РАК, ОЛЕГ ГОЛОСІЙ,
ТИБЕРІЙ СИЛЬВАШІ, ЕДУАРД ГУДЗЕНКО**

Світ Олександра Сасенка	259
-------------------------------	-----

Лисенкова веселка	266
«Від переповненості серця ...»	269
Шевченківський цикл гравюр Івана Матіяша	273
Анастасія Рак. Живопис на склі	278
Есхатологічні будні Олега Голосія	283
Субстанція ці, картина Сільваші й закон про кажанів	292
Едуард Гудзенко	297

Розділ IV. СПОГАДИ СВИДКА

Мистецтво не бачити. Критичні зауваження, спогади, свідоцтва щодо функціонування і занепаду соціалістичного реалізму	305
---	-----

ВСТУП

До книги увійшли раніше опубліковані матеріали загальнотеоретичного характеру, також статті щодо окремих явищ фольклору і творчості відомих народних майстрів і художників, твори яких і нині не втратили новизни, продовжують контактувати із дійсністю.

Проте лєвова доля матеріалів так чи інакше стосується такого феноменального явища культури як український фольклор, збережений і виплеканий від давніх часів сільським середовищем, селянським культурним простором.

Селянство, за Я. Ісаєвичем «було фактором континуїтету, тяглости української культури, завдяки чому кожна чергова денационалізація еліт не закінчувалася зникненням етносу»¹. Я. Ісаєвич підкреслює «величезну роль селянства в українському національному русі, більшу ніж у багатьох народів»².

Цілковита згода з думками і висновками відомого вченого сприяла чіткішому визначенню стратегічних завдань цієї книги: шляхом аналізу і описання фольклорних явищ і артефактів, визначити семантичні складові української культури з її міфологічно-фольклорними витоками, які живлять геніальні твори Т.Г. Шевченка, надаючи їм атавістичної предкової сили, які надають вагомості і значимості творам М. Гоголя, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, П. Тичини, О. Довженка, Григора Тютюнника, В. Стуса, В. Симоненка, К. Малевича, О. Архипенка, М. Бойчука, О. Курбаса... Мислення фольклорними категоріями і образами здатне корелятивно взаємодіяти з найактуальнішими концепціями сучасності, а в «архаїці» архетипів закладене зерно авангардистського осягнення дійсності. Саме творчість селян – вишивка, настінні розписи, ляльки, святковий і обрядовий одяг вразила свого часу Казимира Малевича і здебільшого визначила напрям його космологічних пошуків; космологізм «Землі» О. Довженка і «Сонячних кларнетів» П. Тичини теж пов'язаний з міфологічно-фольклорними витоками селянського культурного простору. Фольклорні основи, усвідомлена або неусвідомлена близькість до низової культури надають філософської глибини й значимості творчості багатьох визначних художників про яку йдеться у цій книзі.

Структурно вона поділяється на чотири розділи.

До I-го розділу «Український фольклор. Сюжети, мотиви, форми. Субстаційно-обрядова космологія образного мислення» увійшли матеріали, присвячені теоретичним проблемам дослідження народного мистецтва, осмислення його семантичних витоків і образних основ.

Також у матеріалах розділу аналізуються (у культурологічному ключі) такі своєрідні артефакти як чарівні казки, колядки, селянські аутентичні ляльки, створювані на території Середньої Наддніпрянищини, у Карпатах та інших регіонах України, кітчеві «базарні» килимки із образно поданою в них ідеограмою Світового дерева, твори характерні для двох найбільш потужних художніх течій ХХ ст. – примітиву і авангарду.

¹ Ісаєвич Я. Селяни України вчора і сьогодні. Сучасність. 1999, № 7-8, стор. 125.

² Там само, стор. 126.

Головним завданням розділу, як видається, є спроба висвітлити питання щодо природи українського фольклору, в якому міф присутній рудиментарно і фрагментарно, проте який насичений космологічною образністю, що коріниться у родових переказах – субстаційно давніших ніж класичний нарративний міф.

До II-го розділу «Казимир Малевич. Катерина Білокур. Марія Приймаченко» увійшли матеріали, у яких теоретичні проблеми і питання I-го розділу дістають певного «опредмечення» в аналітичних екскурсах і есеях щодо конкретних творів та ідейно-творчих концепцій трьох принципово несхожих між собою художників, кожний з яких створив свій оригінальний, глибоко індивідуальний художній світ. Проте всі три майстра біографічно та в результаті духовних прагнень пов'язані із селом «знаходять» образні й формоутворюючі витoki своїх творів і творчості загалом у глибинних субстанційних сферах українського фольклору.

III-й розділ «Профілі (Аналіз. Пам'ять. Враження) Олександр Саєнко, Іван Лисенко, Анатолій Лимарев, Іван Матіяш, Анастасія Рак, Олег Голосій, Тиберій Сильваші, Едуард Гудзенко» присвячений тим художникам, творчість яких стала здобутком українського мистецтва, культури в цілому. Автор цих рядків свого часу був особисто знайомий, спілкувався з Олександром Саєнком, Іваном Лисенком, Анастасією Рак, Олегом Голосієм, Едуардом Гудзенком, товаришував з Анатолієм Лимаревим – митцями, яких вже немає на світі, однак у творах яких продовжує жити і не втрачати актуальності талановите бачення світу, зберігається сенс їх душевних переживань, сумнівів, вагань, радісних митей творчих відкриттів і успіхів.

З Іваном Матіяшем – автором гравюр Шевченкового циклу, який нині живе у Петербурзі, кілька років тривало листування.

Зустрічі з Тиберієм Сильваші – художником-мислителем, мистецтвознавцем і культурологом – який нині продовжує плідотно працювати, стали важливими подіями щодо розширення культурно-інтелектуального діапазону, поглибленого розуміння процесів і течій у сучасному мистецтві.

IV-й розділ «Мистецтво не бачити» становить матеріал свого часу надрукований у часописі «Критика», який видає Г. Грабович.

У розділі шляхом документального відтворення знаменних подій, описання фактів, авторських особистих спогадів і спостережень обґрунтовуються причини кризових явищ у соцреалізмі, простежується процес його занепаду в умовах українського соціуму 1960-1970-х років.

Якщо читач цієї книги зможе дещо по-новому поглянути на українську культуру з її багатим минулим, складним сучасним і обнадійливим щодо перспектив майбутнім, то можна вважати виконаним те завдання, яке поставили перед собою її видавець і автор вміщених матеріалів.

О. Найден